

Terres de l'Ebre

Carles Montpart Tura

Sebastià Juan Arbó és un dels més destacats narradors que han donat les terres de l'Ebre. Malgrat això, i sovint per raons més extraliteràries que artístiques, és un autor que durant algunes dècades va semblar haver caigut en un profund oblit. La recent edició d'alguns dels seus títols més importants ens brinda una bona ocasió per acostar-nos a la seva obra, indispensable per entendre la vida i la història d'un dels paisatges més captivadors de Catalunya.

Fill de pagesos

Sebastià Juan Arbó (La Ràpita, 1902 – Barcelona, 1984) era fill de pagesos jornalers. Quan tenia vuit anys, la família es va traslladar a viure a la capital de la comarca veïna, Amposta. Per ajudar els seus pares en l'economia de la casa, a partir dels dotze anys va haver de deixar l'escola i es va posar a treballar de meritori en una oficina. Aquest fet va causar un gran impacte en el futur escriptor, que era un noi vital, gran nedador i bon jugador de futbol.

La casa on vivien a Amposta pertanyia al propietari arrosser senyor Carvallo, per al qual els pares treballaven, i sembla que va ser la senyora Cecília Meyer de Carvallo la que va iniciar Juan Arbó en l'amor per les lletres, ja que va posar a la seva disposició una àmplia biblioteca. Després del servei militar que va fer a Barcelona, la ciutat li obrí els ulls, i allà és on va descobrir uns horitzons molt més diversos i plurals per a un jove que havia estat criat i havia crescut al camp. A partir de 1927, Sebastià Juan Arbó es va instal·lar a Barcelona amb la intenció de convertir-se en escriptor professional. Duia amb ell els manuscrits de dues novel·les, *Terres de l'Ebre*, la primera que va escriure, i *L'inútil combat*, que va ser la primera que va publicar.

Inici de l'obra narrativa

Sebastià Juan Arbó es va donar a conèixer com a narrador, doncs, amb *L'inútil combat* (Proa, 1931; Proa, 2003), una novel·la que es presenta com unes memòries que deixen pas al final a una mena de diari sense dates, i que va constituir un esdeveniment dins la literatura catalana, i fins i tot

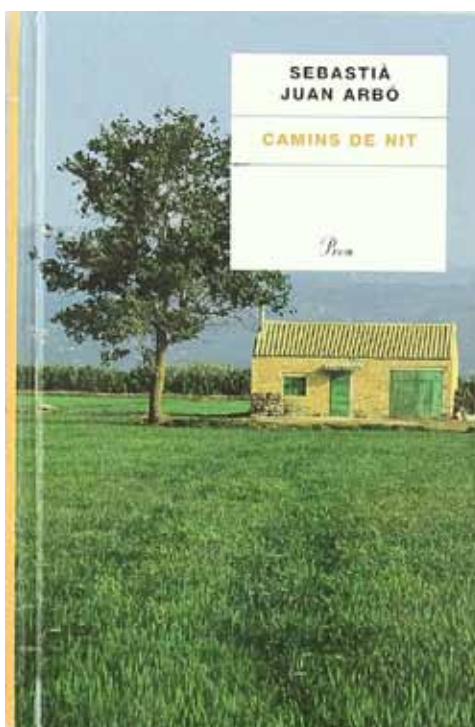
europea, ja que en certa manera es va avançar al tipus de narrativa que a partir de les obres de Camus i Sartre es va denominar existencialista. El protagonista, un noi marginat i solitari, viu en un medi rural d'una gran duresa i crueltat i, com reflecteix el títol de l'obra, la seva lluita per sobreposar-se a aquestes condicions serà totalment estèril.

L'any 1932 Juan Arbó publica a la Llibreria Catalònia *Terres de l'Ebre*, la primera obra d'una trilogia dedicada al món de la ribera de l'Ebre que l'autor completarà més endavant amb *Camins de nit* (Proa, 1935; Edicions 62, 1987) i *Tino*

Costa (Àncora, 1947; Club Editor, 2006), una novel·la que, tot i que pràcticament estava enllestida l'any 1939, no va veure la llum fins a la postguerra. De la mateixa època són les *Notes d'un estudiant que va morir boig* (Col·lecció Balaguer, 1933; Club Editor, 2011), una obra que Juan Arbó va revisar i reelaborar en múltiples ocasions: *Hores en blanc: notes d'un estudiant que va morir boig* (Llibreria Catalònia, 1935), *L'hora negra* (Selecta-Catalònia, 1961) —la qual procedeix d'una versió castellana publicada l'any 1955— i finalment altre cop *Hores en blanc* (Laia, 1983).

En aquest cas es tracta del dietari d'un jove estudiant desencisat de l'existència i la realitat, en la qual se sent estrany, que tendeix a la bogeria. La reflexió sobre el sentit de la vida és l'eix principal de la novel·la, amb la novetat de l'ús del monòleg interior i de la inclusió d'idees provinents de les tesis de Sigmund Freud. Segons Carme Arnau, d'entre les influències confessades per l'autor (Balzac, Dickens o Tolstoi, entre d'altres), "sembla que Dostoievski i, també, la fatalitat inexorable que l'autor remet al món grec, especialment a Eurípides, presideixen la construcció d'uns personatges torturats, marginats o folls, que se senten presoners en un món cruel i desolat, víctimes d'un destí absurd i incomprensible" (*Marginats i integrats en la novel·la catalana (1925-1938). Introducció a la novel·lística de Llor, Arbó, Soldevila i Trabal*, Edicions 62, 1987).

En pocs anys, doncs, Sebastià Juan Arbó passa de ser un desconegut a convertir-se en una promesa per a

la literatura catalana, que buscava novel·listes en plena polèmica sobre les insuficiències d'aquests gènere en català. L'autor també comença a col·laborar de manera regular a la premsa i desenvolupa diverses tasques editorials.

Silenci i obra en castellà

Després d'un llarg silenci que abraçà la guerra de 1936-39 i els primers anys de la postguerra —trecat, com hem dit, amb la publicació de *Tino Costa*— Sebastià Juan Arbó inicia, motivat per les circumstàncies històriques que viu el país, una etapa d'escriptura en castellà, en conjunt considerada pels crítics inferior a la catalana. L'any 1948 va guanyar el premi Nadal amb l'obra *Sobre piedras grises* (Destino, 1949). D'aquesta etapa en destaca la novel·la *Martín de Caretas* (Plaza & Janés, 1955), una obra que tindrà continuïtat amb tres volums més, i els dos llibres de memòries *Los hombres de la tierra y el mar* (Argos, 1961; traducció catalana de Joan Todó: *Els homes de la terra i el mar*, Proa, 2015) i *Memorias. Los hombres de ciudad* (Planeta, 1982). Aquests últims constitueixen una evocació dels primers anys de la vida de l'autor, i la visió de la vida que se'n desprèn és la d'una tragèdia inexplicable marcada per la fatalitat i la soledat de l'home, aspectes que seran recurrents en tota la seva obra novel·lística.

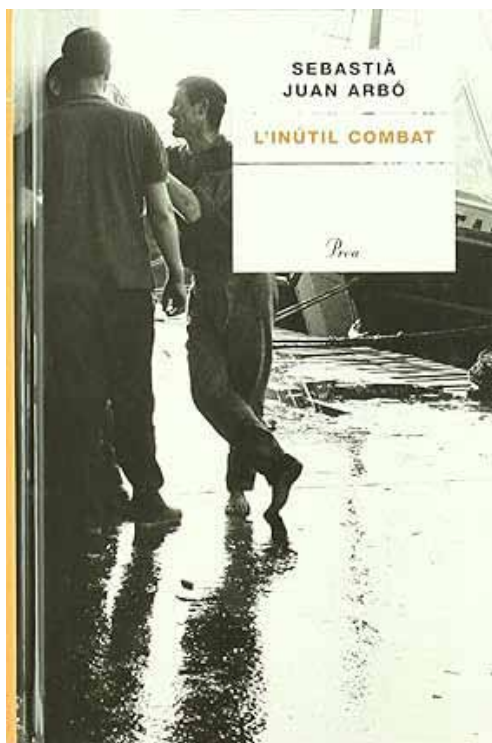
També va escriure en castellà les biografies de Cervantes (1945), Verdaguer (1952), Oscar Wilde (1960) i Pío Baroja (1963). Són un anys en què Juan Arbó col·labora activament en la premsa amb

articles a les pàgines d'“El Noticiero Universal”, “La Vanguardia”, “ABC” i “Destino”, una mínima part dels quals està recollit al volum *Hechos y figuras* (Edisven, 1968).

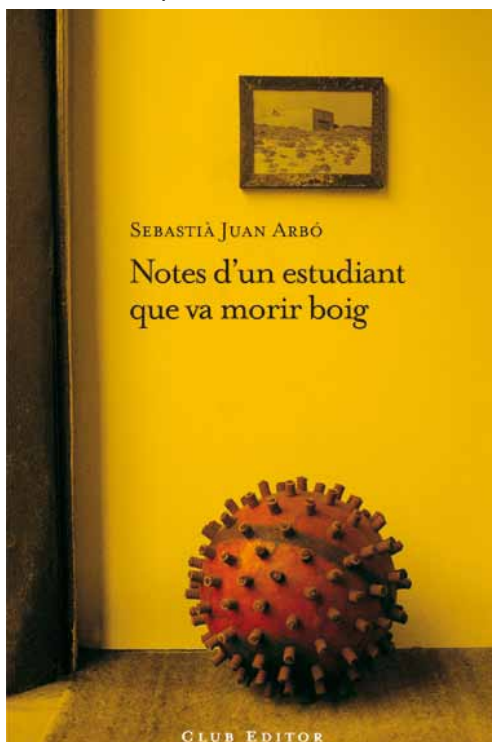
Joan Antoni Forcadell, impulsor del primer congrés acadèmic dedicat a Sebastià Juan Arbó, celebrat a la Universitat Autònoma de Barcelona i a Amposta els passats 25 i 26 d'octubre, i que actualment treballa en un tesi doctoral sobre l'autor, va declarar al diari “Ara” el següent: “Se li va retreure que no prenguéss la decisió d'exiliar-se, la trajectòria en castellà, les col·laboracions a la premsa i també l'amistat amb uns quants personatges destacats del règim cultural franquista, com ara Joan Teixidor, Ignasi Agustí i Josep Vergés, tots ells del grup *Destino*. La veu genuïna, original i punyent d'Arbó ha quedat marginada durant molt de temps per raons extraliteràries. No apareix a les històries de la literatura catalana ni als plans d'estudis. De fet, els únics comentaris que vaig rebre sobre la seva obra mentre estudiava van ser negatius”. (Reportat per Jordi Nopca a “Un escriptor esborrat de la història de la literatura catalana”, diari “Ara” 23-10-2023).

Represa de l'obra catalana

A partir dels anys seixanta Sebastià Juan Arbó torna a escriure en català i publica el seu únic llibre de contes, *Narracions del Delta* (Selecta, 1965), i les novel·les *L'espera* (Club Editor, 1967) i *La masia* (Selecta, 1975; Orbis, 1984).

Pel que fa a les narracions, actualment n'hi ha disponible a les llibreries una oportuna reedició a *Totes les narracions del Delta* (Proa, 2022), un volum que inclou el “Pròleg explicatiu” que l'autor va escriure per a la primera edició i diversos contes que aleshores no hi figuraven. D'una banda, una “Tercera part”, amb els contes “El vell Joan”, “La vetllada a la masia” i “Els cantadors”, que només es trobaven a l'edició en castellà publicada l'any 1965 i reeditada en diverses ocasions. De l'altra, un conjunt de quatre contes d'ambientació deltaica que el responsable de l'edició que comentem, Joan Antoni Forcadell, ha exhumat dels materials dispersos del fons arxivístic de l'autor: “Linares”, “Felita”, “Segadors i orenetes” i “El vell merendero”, aquest últim l'únic que s'ha conservat també en català.

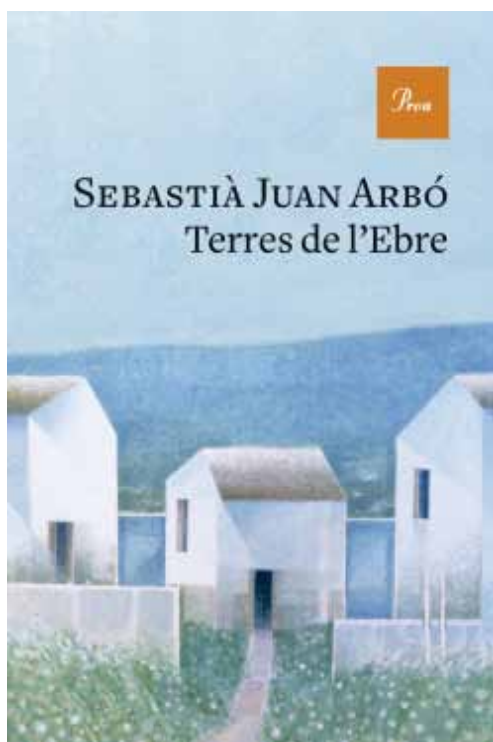
Forcadell valora aquest conjunt narratiu així: “Des dels límits del terme d'Amposta en els horts de la Carrova i resseguint-ne el canal, passant més tard pels vorals de l'Encanyissada, per entrar finalment a la Ràpita i acabar a la platja del Suís, aquest llibre és un veritable passeig literari pel Delta de l'Ebre de l'època que funciona, com reconeixia el mateix autor, com un mostrari dels trets essencials i més representatius de la seva narrativa, així com de les problemàtiques humanes, en el rerefons social, polític i econòmic de l'època, que s'abatien sobre els habitants d'aquesta zona de Catalunya, i que la troballa de narracions inèdites ens anima a descobrir” (“Nota de l'editor”, op., cit., p. 359).

L'any 1950 Sebastià Juan Arbó va ser nomenat Fill Adoptiu d'Amposta, després d'haver guanyat diversos premis literaris com el *Fastenrath*, el Novel·listes i el premi Nadal. Més endavant, es va donar el seu nom a la Biblioteca Comarcal d'Amposta i a una important avinguda d'aquesta mateixa ciutat. L'escriptor va morir a Barcelona el 3 de gener de 1984 i va ser enterrat al cementiri de la Ràpita, el poble on va néixer. L'any 1993 l'editorial Columna va publicar la seva *Obra catalana completa* i el 17 de juny de 2014 va obrir les seves portes la Biblioteca Municipal Sebastià Juan Arbó com a nova biblioteca local de la Ràpita.

Vides tràgiques a la ribera d'Ebre

Terres de l'Ebre (Proa, 2023), reeditada a finals de l'any passat, es va publicar, com hem dit, l'any 1932, ha estat traduïda al castellà, italià, francès, alemany i neerlandès, i va ser la primera novel·la de tema ebrenc de Sebastià Juan Arbó. Conjuntament amb *Camins de nit* i *Tino Costa*, formen un autèntic retaule de la vida pagesa de la ribera d'Ebre.

Terres de l'Ebre, dividida en tres parts, explica, a partir d'un narrador omniscient, la història de Joan i del seu fill, Joanet, que viuen dedicats al cultiu de l'arròs. La primera part se centra en la vida de Joan, que passa d'una creixent felicitat, motivada pel seu casament amb Roseta, a la tragèdia a causa de la mort accidental de la seva muller, ofegada al riu, mort de la qual el protagonista se sent

culpable. A partir d'aquí, l'acció se centra en el trasbals psicològic del protagonista, que només comença a calmar-se quan és conscient de la presència de Joanet. Tot i això, la seva vida miserable i solitària fa que la seva actitud vital es defineixi per la incomunicació, ja que es tracta d'una persona caracteritzada per la incapacitat de transmetre els seus sentiments al fill, a qui estima i necessita per sobreviure.

La segona part, amb un salt temporal important, la protagonitza el fill, que ja ha fet divuit anys. Joanet, representant de l'home nou que intenta superar la seva marginació, intentarà sortir del seu aïllament primer a través de la relació amb Agneta —un dels grans personatges humiliats d'Arbó—,

que s'acabarà suïcidant, i posteriorment amb les anades a les festes del poble. Allà farà un amic, l'Andreu, i coneixerà la Maria, una noia de classe benestant de

qui s'enamorarà i que esdevindrà el personatge principal de la tercera part. Joanet, humiliat públicament per la gent del poble quan se li fa saber que Maria està embarassada de Martí, un jove de casa bona arrogant i cretí, no veurà finalment altra solució que fugir del poble: "Avui, enmig de les seves terres, caigut al món de les riberes des de l'altura de les seves il·lusions, es trobava estrany, foraster i sol. Havia navegat a través dels dies com una nau impel·lida per un vent pròsper, alienat de ventures i esperances, cec i com embolcallat de claredats. I, de sobte, es trobava novament aquí, amb les barraques i el treball, com una barca encallada a la sorra. I mai la soledat del seu racó no li havia semblat tan opressiva,

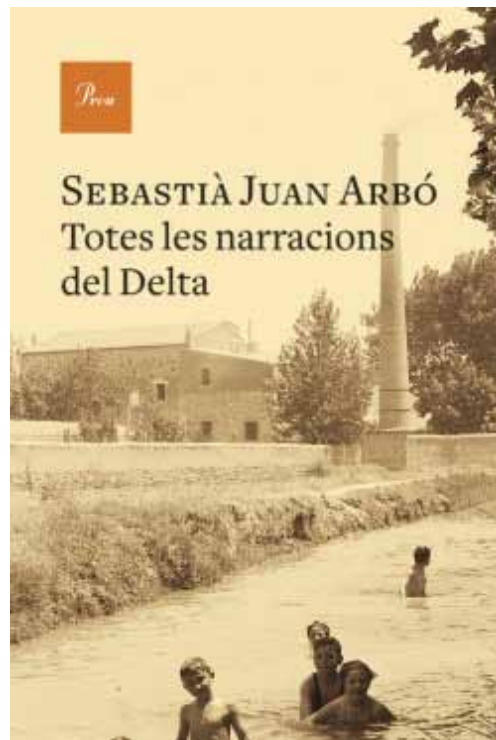
ni tan inhòspites i desolades aquelles terres" (ed. cit., p. 346).

El seu pare, per la seva banda, sense la companyia imprescindible del fill, i impotent davant de les adversitats de la vida, enceta un tràgic camí que el durà a la perdició a mans de l'alcohol i a convertir-se en la riota dels nens del poble: "Ell mateix es veu com un gos, un gos abandonat de tots, com aquells que deixen lligats a l'entrada de la masia, perquè la guardin mentre els amos són a les festes. Ell és encara menys que un gos: als gossos, de tant en tant, baixa un a dur-los menjar, els crida per llur nom, els acaricia. Ell ni tan sols això pot tenir" (ed. cit., p. 390).

Dostoievski i Blasco Ibáñez

Com ja hem dit, la literatura de Juan Arbó s'acosta en molts aspectes a la de Dostoievski, "especialment per l'interès en la reflexió i l'autoanàlisi de personatges desclassats, marginats, autodestructius, ericats de greuges i, alhora, anorreats per la culpa" (Maria Campillo, "Sebastià Juan Arbó i la novel·la de la condició humana", *Història de la literatura catalana*, vol. III, 2021, Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, p. 113). A l'article "Influència de la literatura russa a Catalunya" (*Mirador*, 19-XI-1936) el novel·lista i crític Ramon Xuriguera ja havia destacat la notable quantitat de traduccions al català de la literatura russa i remarcava que els autors russos interessaven a tota mena de públic. Es lamentava, però, que la seva influència en la literatura pròpia es limités a Joan Puig i Ferrer i Sebastià Juan Arbó.

L'escriptor, però, presenta una altra línia clara d'influència literària. De formació autodidacta, Juan Arbó és un assidu lector del catàleg de l'Editorial Prometeu, fundada i dirigida per Vicente Blasco Ibáñez, que serà el mitjà de culturalització dels sectors populars i que "constitueix una síntesi força representativa dels models literaris, filosòfics i culturals característics del tombant de segle. Uns models que comparteixen amb el Modernisme l'intent de superació del naturalisme i

una concepció del món de base idealista" (Maria Campillo, op. cit., p. 114).

Josep Maria Balaguer, al seu "Estudi introductori" a *Hores en blanc* (Edicions 62, 1991) ho concretava encara més: "A l'hora de parlar d'influències directes, és Blasco Ibáñez, bàsicament el d'*Arroz y tartana*, *Cañas y barro* o *La barraca*, aquell que, sota la inspiració de Zola, troba una fórmula per a tractar, des de l'opció d'un cert regeneracionisme republicà, els problemes d'explotació i lluita per la supervivència d'una zona del camp valencià. Blasco li donava, al nostre escriptor, uns procediments narratius per tractar una realitat geogràfica i social amb similituds amb la que ell coneix en la seva adolescència

i joventut, i que es converteix en punt de referència constant de la seva narrativa catalana. És aquí on cal buscar els orígens de *Terres de l'Ebre*" (citat per Maria Campillo, op. cit., p. 114).

Les noves edicions de *Totes les narracions del Delta* i *Terres de l'Ebre* són, doncs, dues bones oportunitats per conèixer l'obra d'un autor massa sovint oblidat. El lector hi trobarà històries tràgiques en el marc d'una realitat econòmica i social que atrapa fatalment els personatges. La prosa vigorosa de Juan Arbó, però, traspua sempre una gran humanitat i un amor insubornable per un paisatge i unes vides que a partir de la seva lectura ens acompanyaran ja per sempre. ■